

הרב דוד ביגמן

אמה העבריה קונה עצמה

שכתוב סמוי מן העין במימרת ריש לקיש

הפרק הראשון של מסכת קידושין עוסק בדרכי קניין שונות,¹ ובין השאר מפורטות גם הדרכים האפשריות לקניית עבדים עבריים ולשחרורם:

עבד עברי נקנה בכסף, ובשטר, וקונה את עצמו בשנים, וביובל, ובגרעון כסף; יתירה עליו אמה העבריה, שקונה את עצמה בסימנין; הנרצע נקנה ברציעה, וקונה את עצמו ביובל, ובמיתת האדון.

משנה זו היא המשנה היחידה העוסקת בדיני עבד עברי, והיא משמשת בסיס לדיונים רחבים בשני התלמודים בדיני עבד עברי ואמה עבריה. במאמר זה נדון בסוגיה אחת בתלמוד הבבלי, המציעה דרך נוספת שבה אמה עבריה קונה את עצמה, כלומר משתחררת. מתוך עיון באופני התהוותה של הסוגיה, נבקש לטעון כי התרחש בה מהלך עריכת סמוי מן העין, המבקש להחזיר לשיח ההלכתי דעה אמוראית דחויה באמצעות שכתוב מימרה של ריש לקיש.

מימרת ריש לקיש בסוגיית הבבלי

סוגייתנו (בבלי קידושין טז ע"א–ע"ב) פותחת בדברי ריש לקיש הכוללים הלכה ולימוד בעניין שחרור אמה העבריה:

אמר ריש לקיש: אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב מרשות אדון. מקל וחומר: ומה סימנין שאין מוציאין מרשות אב – מוציאין מרשות אדון,

* המאמר מבוסס על דברים שנאמרו בשיעור כללי בזמן קיץ תשע"ה והועלה על הכתב על ידי נחמן (חמי) קרן.

1 פרק זה במשנה הוא מהפרקים הנחקרים ביותר, ומפורסמת הטענה בדבר עתיקותו היחסית לשאר המשנה. לסקירה עדכנית יחסית של מחקר הפרק ראו א' וולפיש, "חקר עריכתו של פרק א במשנת קידושין – מאין ולאן?", **נטועים** טו (תשס"ח), עמ' 43–77.

מיתה שמוציאה מרשות אב – אינו דין שמוציאה מרשות אדון?

כבר בקריאה ראשונה, ניכר כי ניסוח המימרה הפותחת את דברי ריש לקיש מסורבל. בהקשר של אמה עבריה אין צורך לציין במפורש "מרשות האדון", שכן ברור לכול כי האמה העבריה נמצאת תחת רשותו של האדון, ומרשות זו היא קונה את עצמה. הניסוח המתבקש של הלכה זו היה "אמה העבריה קונה את עצמה במיתת אב", ואילו הניסוח שלפנינו חורג אפוא מהסגנון התמציתי האופייני למימרות האמוראים.

על מימרה ארצישראלית זו מקשים שלושה אמוראים בבליים מהדור השלישי בזה אחר זה:

מיתבי רב הושעיא:² יתירה עליו אמה העבריה, שקונה את עצמה בסימנין.
[...]

מתיב רב ששת:³ ר' שמעון אומר: ד' מעניקים להם, ג' באיש וג' באשה, ואי אתה יכול לומר ד' באחד, לפי שאין סימנים באיש ואין רציעה באשה. [...]
מתיב רב עמרם: ואלו מעניקים להם: היוצא בשנים, וביובל, ובמיתת האדון, ואמה העבריה בסימנים. [...]

המשותף לשלוש קושיות האמוראים הוא שלילת חידושו של ריש לקיש מכל וכל, מהטעם הפשוט שלא שמעתו אוזן מעולם. כל אחד מהאמוראים מביא מקור תנאי המונה את הדרכים בהן יכולה האמה העבריה להשתחרר, ואף לא אחד מהמקורות מזכיר את מות האב כדרך שחרור לגיטימית. בעקבות זאת, מסקנת הסוגיה היא שלילה מוחלטת של הלכת ריש לקיש: "תיובתא דריש לקיש! תיובתא".

קריאה רגישה בקושיותיהם של אמוראי בבל על דברי ריש לקיש מעלה כי הן יכולות להיות מוסבות על הלכה אחרת, פשוטה יותר: "אמה העבריה קונה

2 רב הושעיה כאן הוא רב אושעיה (דור 3–4) תלמידו של רב יהודה. סתם רב הושעיה בתלמוד ברוב הפעמים הוא רב אושעיה וראו ספר יוחסין השלם לרבי אברהם זכות בערך רבי אושעיה: "ראינו בגמרות נוסחאות זה אומר בכה וזה אומר בכה במקום אלף ה"א ולהפך אושעיה הושעיה".

3 בכתב יד אוקספורד "רב ששת" חסר והקושיה מוצגת כסתמא דגמרא (על גבי הגליון שם הוספו המילים "רב ששת"). עיינו גם בחידושי הרמב"ן שם הציע כהוה אמינא לקרוא קושיה זו אילו 'גמרא אותבינהו' ולא רב ששת כפתרון לקושי באי ההתאמה של הקושיות לדברי ריש לקיש. מכל מקום, הופעותיו התכופות של רב ששת בפרקנו מוסיפים לסברה שזוהי גרסא שולית.

עצמה במיתת אדון". ואכן, הלכה זו – שאמנם אף היא איננה מוזכרת כלל במקורות התנאיים – מועלית כאפשרות בדיון הסתמאי בסוגייתנו. כך לדוגמה, מובא לאחר הקושיה הראשונה, קושיית רב הושעיא (ובדומה לכך לגבי שתי הקושיות הבאות):

ואם איתא, ניתני נמי מיתת האב! תנא ושייר. מאי שייר דהאי שייר? שייר מיתת האדון. אי משום מיתת האדון לאו שיורא הוא, דכיון דאיכא נמי באיש לא קתני.⁴

על מנת להקשות מהברייתות הללו, היו צריכים האמוראים להניח כי אין דרך שחרור נוספת הנעדרת מהרשימות מלבד מיתת האב. אמנם בעלי הסוגיה מניחים דרך שחרור נוספת – מיתת האדון, אך כאמור הלכה זו איננה באף אחד מהמקורות שהובאו. נראה אפוא שהיא הנותנת – דווקא האזכורים החוזרים של מיתת האדון כדרך שחרור מקובלת אך נעדרת מהרשימות, מאירים את היעדרותה באור חדש ומעלים את החשד כי זו הייתה דרך השחרור שחידש ריש לקיש.

נדמה שהדרך הנוחה ביותר לקרוא את קושיות האמוראים היא להניח שהחידוש של ריש לקיש עמד לפנייהם בצורה שונה מכפי שהוא לפנינו. בצירוף עם הקושי הראשון שהעלנו, הנוגע לסרבול בניסוח מימרת ריש לקיש, נבקש להציע כי דבריו המקוריים של ריש לקיש היו כדלהלן:

אמר ריש לקיש: אמה העבריה קונה את עצמה במיתת אדון. מקל וחומר: ומה סימנין שאין מוציאין מרשות אב – מוציאין מרשות אדון, מיתת שמוציאה מרשות אב – אינו דין שמוציאה מרשות אדון?

מלבד המענה על שני הקשיים שהעלנו, יתרונה של קריאה זו הוא בהיגיון של לימוד ה'קל וחומר' של ריש לקיש. בדברי ריש לקיש כפי שהם לפנינו, ההיגיון ב'קל וחומר' איננו ברור – מדוע שמיתת האב תשחרר את האמה מרשותו של האדון? והרי היא איננה ברשות האב כעת!⁵ הלימוד נראה אפוא פורמלי למדי:

4 התירוץ קשה גם לפי פשוטו: היכן שנינו 'מיתת האדון' באיש? רש"י מפרש: "דנרצע נמי יוצא במיתת אדון", הרשב"א בצדק התקשה בפירוש זה ופירש כי אמירה זו מוסבת על הברייתא בדף יז ע"ב, היינו שאם לאדון אין בן, העבד אינו עובד לא את הבת ולא את האח; וגם פירוש זה דחוק.

5 כמה מהאחרונים שמו לב לחוסר ההיגיון שב'קל וחומר' כפי שהוא לפנינו, וניסו לפתרו

כמו שסימנים, שהם דבר מוחלט שקורה לאמה, מוציאים אותה מהרשות שבה היא נתונה, כך גם מות אביה, שהוא דבר מוחלט שקורה לה, משחרר אותה. אולם אם נקרא את דברי ריש לקיש לפי השחזור המוצע, ה'קל וחומר' הגיוני מאוד ואיננו פורמלי: כמו שסימנים, המעידים על בגרותה של האמה, מוציאים אותה מהרשות שבה היא נתונה, כך גם מותו של בעל הרשות משחרר אותה. המיתה המוציאה מרשות האב היא אכן מיתה האב, אך באותו אופן בדיוק המיתה המוציאה מרשות האדון היא מיתה האדון.

שלבים בהיווצרות הסוגיה

לאור הצעתנו שדברי ריש לקיש המקוריים היו "אמה העבריה קונה את עצמה במיתה אדון מקל וחומר...", נבקש לשחזר את שלבי התהוות הסוגיה.

חידושו של ריש לקיש, "אמה העבריה קונה את עצמה במיתה אדון", הובא מארץ ישראל לבבל. כנגד חידוש זה, העלו שלושה אמוראים בבליים בני הדור השלישי שלוש קושיות, שהמשותף להן הוא התנגדות לחידושה של הלכה שאינה מופיעה במשנה ובברייתות המקבילות לה. בשלב זה נדחה חידושו של ריש לקיש בתיובתא, וההלכה נפסקה כפשט משנה, שאמה עבריה אינה משתחררת במות האדון.⁶

בשלב מאוחר יותר, על מנת 'להציל' את דעת ריש לקיש ולהחזירה לדיון, שוכתבה מימרתו, מעין "הכי קאמר ריש לקיש", ונוספו לה שתי מילים ששינו לחלוטין את משמעותה. מעתה, דעת ריש לקיש שנדחתה היא שאמה עבריה משתחררת במות אביה, אך שחרור האמה במות האדון חוזר להיות אפשרות

בדרכים שונות. כך למשל כותב הפני יהושע: "ונראה דעיקר מילתא דריש לקיש מסברא קאמר דכי היכי דיוצאה בסימנין, אלמא שאין לאביה בה קנין גמור לענין מכירה, שהרי אפילו בימי נערוּתה אין רשות למוכרה, וכל שכן שאין רשות לאביה למוכרה אלא באותו זכות שיש לו בה, והיינו כל ימי חייו, מה שאין כן לאחר מיתה – זכתה האמה בעצמה ופקעה מכירה". על אף הסברו החריף, ניכר כי הפני יהושע מתאמץ להציע הסבר ללימוד שנראה חסר בסיס הגיוני או משפטי.

6 הרב פרופ' דוד הלבני הציע אף הוא שהמשנה סוברת שאין האמה יוצאת במיתה האדון, אך הוא אינו דן לעומק בהשלכות של עובדה זו מחוץ למקורות התנאיים. כמו כן הוא מביא שגם הרב פרופ' לוי גינצבורג חידש חידוש זה מעצמו בהרצאותיו על קידושין בכתב יד, אך לא הצלחנו להניח ידנו על כתב ידו של גינצבורג. ראו מקורות ומסורות: ביאורים בתלמוד בסדר נשים, קנדה תשכ"ט, עמ' תרלב-תרלד.

לגיטימית. השכתוב של מימרת ריש לקיש יצר מעין 'איש קש', דעה פיקטיבית שמעולם איש לא סבר כמוה באמת, והיא נוצרה על מנת להסב אליה את קושיות האמוראים, ובכך 'להציל' את מיתת האדון ולהציגה כדרך שחרור מקובלת.⁷ על המימרה החדשה הוסבו קושיות האמוראים, ועליהן נוספו קטעי משא ומתן סתמאיים, הממשיכים את המגמה להחזיר את דעתו המקורית של ריש לקיש כדעה הלכתית לגיטימית ("שייר מיתת האדון"). השכתוב נעשה באופן אלגנטי ביותר, שכמעט לא השאיר עקבות.

הסוגיה לאחר השכתוב

בסוגיה כפי שהיא לפנינו, מיד לאחר "תיובתא דריש לקיש! תיובא", מובא דיון ב'קל וחומר' של ריש לקיש:

והא ריש לקיש קל וחומר אמר! קל וחומר פריכא היא, משום דאיכא למיפרך: מה לסימנין שנשתנה הגוף, תאמר במיתת אב שכן לא נשתנה הגוף? תני חדא: ענק עבד עברי לעצמו, וענק אמה העבריה לעצמה; ותניא אידך: ענק אמה העבריה, ומציאתה לאביה, ואין לרבה אלא שכר בטלה בלבד; מאי לאו הא דנפקא בסימנים, והא דנפקא לה במיתת אב! לא, אידי ואידי דנפקא לה בסימנין, ולא קשיא: הא דאיתיה לאב, הא דליתיה לאב.

לדעתנו, זהו השלב המאוחר ביותר בהתהוות הסוגיה, שהרי הוא מתייחס לכל החלק שלפניו כאל סוגיה שלמה.⁸ לא זו בלבד, אופן הלימוד בקטע זה הוא

7 בדף יז ע"ב מובאת ברייתא הסוברת שאמה עבריה קונה עצמה במיתת אדון – "עבד עברי – עובד את הבן ואינו עובד את הבת, אמה עבריה – אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת" – ואין עליה קושיות אמוראיות. ברייתא זו מובאת יחד עם דברי רבי פדא, מאמוראי ארץ ישראל, המקיש בין אמה לבין עבד נרצע, בדומה לדבריו בסוגיית הירושלמי שנדון בהם להלן. לכאורה, ברייתא זו ודברי רבי פדא אומרים בפירוש את דעתו של ריש לקיש שנדחתה בתחילה מכיון שלא הייתה מעוגנת בדברי תנאים! לא רחוק לסבור שהברייתא ודברי רבי פדא הגיעו לבבל בנפרד מחידושו של ריש לקיש. אפשר שהם הגיעו רק בשלב המאוחר להתהוות הסוגיה ולכן לא היו בעיה. אפשרות אחרת היא שהם הגיעו לבבל לפני שלב עריכת הסוגיה, ועצם עיגונה בברייתא של הדעה כי אמה עבריה משתחררת במות האדון, הוא שדירבן את בעלי סוגיית ריש לקיש המאוחרים 'להציל' את דבריו ולהפוך על פיה את מסקנת הסוגיה המוקדמת ששללה שחרור של האמה במות אדונה.

8 במסכת בבא מציעא (יב ע"ב) מופיעה סוגיה המאוחרת לסוגייתנו: "דאמר ריש לקיש: אמה העבריה קנה עצמה במיתת האב מרשות האדון מקל וחומר! ולא איתותב ריש לקיש? נימא מהאי נמי תיהוי תיובתא! לא, לעולם דאיתיה לאב, ומאי 'הרי הן שלהן'? לאפוקי דרבה". יש

רטרוספקטיבי ורפלקסיבי, התוהה על אופן הפסיקה בסוגיה 'חתומה' שעמדה לפניו. הגמרא תוהה כיצד ייתכן שהסוגיה נגמרה בתיובתא, שהרי ריש לקיש השתמש כהוגן במידת 'קל וחומר', מן המידות שהתורה נדרשת בהן. עצם התהיה עצמה, "והא ריש לקיש קל וחומר אמר", היא עדות נוספת לאיחור הקטע. בתחילת דרכן שימשו המידות שהתורה נדרשת בהן כאפשרויות שונות של היסקים הגיוניים, אך עם התקדמות הדורות התערער ההיגיון התוכני שעמד מאחורי המידות השונות. חלף זאת, קיבלו המידות מעמד פורמלי, ומעתה ההיגיון העומד מאחוריהן הוא לוגיקה לשונית-טכנית, הרחוקה מההיגיון הראשוני של המידות.⁹ יחסם של בעלי הסתמא למידות הדרש, המשתקף בתהייתם על דחיית ה'קל וחומר', מצביע אפוא על איחורו היחסי של קטע זה. על מנת להגן על פסיקת הסוגיה כנגד מימרת ריש לקיש (המשוכתבת), היו חייבים בעלי הסתמא המאוחרת למצוא פגם בעצם ה'קל וחומר', ולהפכו ל'קל וחומר פירכא'.

מקורה של הלכת ריש לקיש: סוגיית הירושלמי

לאחר שחזור תהליך היווצרותה של סוגיית הבבלי, נפנה כעת לעמוד על מקורה של מימרת ריש לקיש המשוחזרת, באמצעות עיון בסוגיה המקבילה בתלמוד הירושלמי. בעיון זה נבקש להאיר גם את ההיגיון שבהלכה זו ואת דרכי

להניח כי גם סוגיה זו הכירה את סוגייתנו לאחר שכתוב ריש לקיש: הלשון "דאמר" מעידה על הפנייה למקור אחר שהיה מוכר לבעלי סוגיה זו, ובנוסף, לבעלי הסוגיה בבבא מציעא ברור כי "איתותב ריש לקיש", כלומר הסוגיה עמדה לפנייה עם מסקנתה. לא ברור האם בעלי סוגיה זו מכירים את חלקה האחרון של סוגייתנו ('והא ריש לקיש קל וחומר קאמר'); מכל מקום, יש לנו שני קטעי סתמא מאוחרת שהכירו את סוגייתנו כסוגיה ערוכה ושלמה.

9 התהליך המדובר התרחש ברבות ממידות הדרש. הדוגמה המובהקת ביותר לתהליך זה היא השינוי שהתרחש ביחס למידת גזרה שווה. בתחילה הייתה זו מידה הגיונית, שעיקרה הוא השוואה פרשנית בין הופעות שונות של מילה בהקשר מסוים, אך בהמשך הפכה גזרה שווה למידה פורמליסטית המשווה בין מילים זהות בהקשרים רחוקים מאוד, עד שנצרכו חכמים לקבוע כי "אין אדם דן גזרה שווה מעצמו". רבות נכתב על כך, וראו לדוגמה: "גזרה שווה", **אנציקלופדיה תלמודית**, ה, טור תקמו-תקסד; ז' פראנקל, **דרכי המשנה**, תל אביב 1959, עמ' 18-20; "ד גילת", "להשתלשלותה של הגזירה השווה", **מלאות ב** (תשמ"ד), עמ' 86-92; מ' צ'רניק, **מידת "גזירה שווה": צורותיה במדרשים ובתלמודים**, לוד תשנ"ד. עיינו גם אצל ש' ליברמן, **יוונים ויוונות בארץ ישראל**, ירושלים תשכ"ג, עמ' 193-196, שמוכיח כי במקור מידת גזרה שווה הייתה השוואת חוקים, ואלמנט המילה המשותפת מאוחר.

התפתחותה. בסוגיה זו מובא חידוש של ריש לקיש כהצעה שהעלה לפני ר' יוחנן:

ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן, אמה העברייא יוצאה בנישואים מקל וחומר: מה אם הסימנין, שאינן מוציאין אותה מרשות האב, הרי הן מוציאין אותה מרשות האדון; נישואין, שהן מוציאין מרשות האב, אינו דין שיוציאו אותה מרשות האדון?
אמ' ליה: אני אין לי אלא {של} משנה: יתירה עליו אמה העברייא שהיא קונה את עצמה בסימנין.¹⁰

ריש לקיש מחדש כאן דרך שחרור חדשה לאמה עבריה, בנוסף לדרכים שהוזכרו במשנתנו: אם נישאת האמה תוך זמן עבדותה, היא משתחררת מרשות אדונה. קשה שלא להבחין בזהות המבנית בין הלימוד של ריש לקיש כאן לבין מימרתו בבבלי – בשני התלמודים לומד ריש לקיש דרך חדשה לשחרור אמה עבריה באמצעות 'קל וחומר' מסימנים. אולם מלבד הדמיון הצורני, גם העיקרון שמאחורי דברי ריש לקיש בירושלמי זהה לעיקרון שמאחורי המימרה המקורית בסוגיית הבבלי. מכירת האמה העברייא היא כעין העברתה למשפחה אחרת, והאדון מחליף כביכול את האב. לכן, המקרים שיוציאו אותה מרשות אביה יוציאוה גם מרשות משפחתה החדשה, משפחת האדון. הדבר אמור בסימנים – הלכת המשנה שהיא הבסיס ל'קל וחומר', בנישואים – לפי הלימוד בירושלמי, ובמות ראש המשפחה, האב או האדון בהתאם למשפחתה באותה העת – לפי הלימוד המקורי בסוגיית הבבלי.

בדומה לקושיותיהם של אמוראי בבלי, התמהים על האפשרות לחדש הלכות שאינן במקורות התנאיים, משיב רבי יוחנן: "אני אין לי אלא משנה"¹¹.
המשך הסוגיה בירושלמי עוסק בחידוש של אמורא ארץ־ישראלי אחר:

בר פדייה אמ': אמה העברייא יוצאה במיתת רבה.
מה טעמ'?"ואף לאמתך תעשה כן", וכת': "והיה לך עבד עולם".
הקיש אמה עברייא לנרצע. מה הנרצע יוצא במיתת רבו, אף אמה עבריה

10 ירושלמי קידושין א, ב; הנוסח לפי מ' כ"ץ, תלמוד ירושלמי מסכת קידושין: מהדורה וביאור קצר, ירושלים תשע"ו, עמ' 44.

11 הביטוי מופיע כמה פעמים בירושלמי, רובן בפי רבי יוחנן. ראו כ"ץ שם, מדור 'מקבילות' על שורה 226.

יוצאה במיתת רבה.¹²

ההלכה שמחדש בר פדייה, "אמה העברייה יוצאה במיתת רבה", היא היא ההלכה שלטענתנו מחדש ריש לקיש בבבלי.¹³ בר פדייה הולך באותו קו הלכתי שהתחיל בו ריש לקיש בהלכה הקודמת. לא רחוק לסבור שכשם שריש לקיש למד ב'קל וחומר' את שחרור האמה בנישואין, כך היה לומד ב'קל וחומר' זהה את שחרור האמה במות אדון, כפי ששחררנו בסוגיית הבבלי, וכפי שהסברנו לעיל לגבי ההיגיון שמאחורי דברי ריש לקיש, שמכירת האמה כהמרת משפחתה.

לעומת זאת, מימרת ריש לקיש בבבלי כפי שהיא לפנינו, "אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב", איננה ממשיכה עיקרון זה. להפך, היא חורגת מהעיקרון ופועלת לפי היגיון הפוך, שכן היא שומרת על הזיקה בין האמה למשפחתה הקודמת ולא למשפחת האדון. ואכן, שחרור בגין מיתת האב נראה חסר היגיון.

העיון בסוגיית הירושלמי מבסס אפוא את הטענה כי המימרה המקורית של ריש לקיש בבבלי הייתה "אמה העברייה קונה עצמה במיתת אדון מקל וחומר". תומכים בכך הזהות המבנית של מימרת ריש לקיש בירושלמי והמימרה המשוחזרת בבבלי, וכן ההיגיון המשותף של שתי מימרות אלה ושל חידושו של בר פדייה, האומר את אותו הרעיון במילים אחרות.

סיכום

ביקשנו לטעון כי הלימוד המובא בשם ריש לקיש, הקובע כי אמה העברייה משתחררת במות אביה, הוא משוכתב. הצענו כי הסוגיה המקורית הוסבה על שחרור האמה במות האדון, ומסקנתה הייתה דחיה של דרך השחרור הזו בתואנה כי מדובר בחידוש שאיננו מופיע במשנה ובדברי התנאים. בשלב מאוחר יותר שונתה הסוגיה כך שתהיה מוסבת על דברי ריש לקיש כפי שהם לפנינו. מטרת שינוי זה, לטענתנו, היא 'להציל' את דעתו המקורית של ריש לקיש, לפיה

12 שם, עמ' 45.

13 דווקא את חידושו של בר פדייה מעגן הירושלמי שם בדברי תנאים, כדי לשוות לו תוקף: "ואתייא דבר פדייה כהדין תנייא דתני: עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, אמה העברייה <אינה> עובדת את הבת ואינה עובדת את הבן. אית תניי תני: בין עבריה בין עברי אינן עובדין לא את הבן ולא את הבת". השוו גם למקומו של חידוש זה בבבלי – ראו לעיל הערה 7.

"אמה העבריה קונה את עצמה במיתת אדון". שכתוב המימרה יצר למעשה דעה פיקטיבית, שמלכתחילה איש לא חשב שהיא אפשרית, אלא שמעתה הוסב הדיון האמוראי על מימרה זו ודחה דווקא אותה. יתרה מזאת, הפיתוח הסתמאי של הסוגיה החזיר בפירוש את מות האדון כדרך מקובלת ולגיטימית לשחרור האמה. ההחזרה של מיתת האדון לשיח ההלכתי כדרך שחרור לגיטימית של האמה היא חלק ממגמה רחבה העולה בסוגיות עבד ואמה, להרחיב את אפשרויות שחרור העבדים על מנת להקל בתנאיהם ולצמצם את מוסד העבדות.

ביסוס לטענתנו בדבר מימרתו המקורית של ריש לקיש מצאנו בזיקה בינה לבין מימרת ריש לקיש בסוגיה המקבילה בירושלמי, "אמה העבריה יוצאה בנישואים מקל וחומר...", הן במבנה והן בהיגיון העומד מאחורי שתיהן; וכן בדברי רבי פדייה, האומר במפורש כי "אמה העבריה יוצאה במיתת רבה".

בסוגיה זו ראינו אפוא מקרה של שכתוב דעה אמוראית על מנת להצילה מדחיה. אין זו הסוגיה היחידה מסוג זה, ומצאנו בבבלי מקרים נוספים בהם ניסתה הגמרא להציל דעה אמוראית לאחר שנענתה ב"תיובתא דפלוני! תיובתא"¹⁴. לדוגמה, בסנהדרין כז ע"א הגמרא מכריעה נגד דברי אביי באמצעות ברייתא ב"תיובתא דאביי! תיובתא" ולכאורה פוסקת כעמדת רבא, אולם מיד אחר כך היא מעמידה את מחלוקת רבא ואביי במחלוקת תנאים, דוחה את התיובתא ואף מכריעה "הלכתא כוותיה דאביי". בדומה לכך, בגיטין מא ע"ב מכריעה הגמרא "תיובתא דרב יוסף! תיובתא", אולם מיד לאחר מכן מציעה הגמרא נוסח חלופי לדברי רב יוסף ודוחה את התיובתא. בשתי סוגיות אלו אנו מוצאים שיקום דעה שנדחתה, באמצעות אוקימתא לקושיה או על ידי שכתוב, בדומה לסוגייתנו. המשותף לסוגיות הללו הן שהמימרה האמוראית המקורית עומדת לפנינו, ולפיכך אנחנו יכולים להתחקות בקלות יחסית אחר תהליך היווצרות הסוגיות. לעומת סוגיות אלו, המקרה העומד לפנינו הוא ייחודי, מאחר שאין לנו עדות מפורשת וישירה ללימוד המקורי של ריש לקיש לפי שחזורנו, ואנו נאלצים להסתמך רק על רמזים עדינים ועל סימני דרך עמומים שיעידו על המהלך העריכתי של הסתמאים.

14 דחיה בנוסח "תיובתא דפלוני, תיובתא" היא חזקה יותר מ"תיובתא" סתם, שאלה אנו מוצאים נסיונות פריכה "בתר דאיתותב" באופן שכיח יותר.